

AGUSTÍ PONS, BIÒGRAF
ENRIC BALAGUER
Grup de Recerca de la Literatura Contemporània-UA

1. DE RETRATISTA A BIÒGRAF

Va ser després de l'èxit de crítica que tingueren els llibres *Retrats contemporanis* i *Deu daus*, el 1991—amb el darrer va guanyar el premi Joan Fuster i el premi Nacional d'Assaig—, que Agustí Pons (Barcelona, 1947) va concebre el seu projecte biogràfic. Des de llavors aquest ha donat com a resultat sis notables aportacions: *Joan Triadú, l'impuls obstinat* (1994) [JT]; *Pere Calders, veritat oculta* (1998) [PC]; *Maria Aurèlia Capmany, l'època d'una dona* (2000) [MAC]; *Nèstor Luján. El periodisme liberal* (2004) (Premi Crítica Serra d'Or) [NL]; *El notari Raimon Noguera i el llegat de Picasso, Miró i Pau Casals* (2011) [RN] i, coincidint amb l'any del poeta de Sinera, *Espriu, transparent* (2013) [E].¹ Es tracta, sens dubte, de la contribució més important al gènere després de Josep Pla i els seus emblemàtics *Home-nots*, en quatre immensos volums, als quals cal sumar *Retrats de passaport*. A hores d'ara hom pot dir que Pons ocupa, sens dubte, el primer pla del biografisme català, acompanyat per figures tan significatives com Josep Massot i Muntaner —potser més decantat envers el memorialisme cultural— i el recentment desaparegut Albert Manent (1930-2014) autor d'una obra ingent i més interessat per a l'erudició i la historiografia del catalanisme. Tots tres, però, han constituït l'avantguarda del gènere en les darreres dècades.

A diferència de Josep Massot o d'Albert Manent, la indagació de Pons té l'esperit del periodisme, perquè la seua curiositat naix de la voluntat de donar compte de les figures destacades en la seua dimen-

1. Al llarg dels treball farem servir les abreviatures amb les indicacions de les pàgines corresponents a les edicions emprades.

sió social i d'inserir-les en la història cultural o en la història *tout-court*.² Recordem que del 1963 al 1976, Pons va treballar a *El Noticiero Universal* i el 1976 va ser membre de l'equip fundacional del diari *Avui* on va arribar a ser subdirector d'opinió, cultura i espectacles. La seua columna «Figures, paisatges» va ser guardonada amb el premi Ciutat de Barcelona de Periodisme, l'any 1991. Durant un període de temps, del 1981 al 1984, va ser cap del Gabinet del conseller de Cultura. Ha estat director de la revista *Oriflama*, redactor de *Destino*, fet que li permeté la coneixença de Nèstor Luján, un gran intel·lectual, com tractarà de mostrar en el seu *Nèstor Luján. El periodisme liberal*.

Un primer llibre que caldria situar en el marc de les aproximacions biogràfiques és *Converses amb Frederica Montseny* (1977); tot i ser un llibre entrevista que se centra, sobretot, en els fets de la Guerra Civil i de la postguerra, ens presenta la mítica militant anarquista a la seua casa de Tolosa. Som en plena època de la transició i el llibre de Pons vol que el públic conega una part substancial de la seua història. Una personalitat tan significativa com ho és la líder anarquista, es dóna a conèixer a través del que diu, però de bell antuvi també mitjançant el seu entorn familiar: un pis humil als afores de la ciutat provençal, les tasques quotidianes, els problemes de salut... L'exili, que ha durat dècades, no li ha impedit el desplegament d'una enèrgica activitat politicosindical dins de la militància anarquista —amb la qual l'autor, en aquells moments, simpatitza. L'encontre serveix per cedir la veu a l'entrevistada qui repassa els seus orígens, els anys de formació, les activitats durant l'època de la República, la Guerra Civil i després a l'exili. Juntament amb l'examen dels fets ocorreguts, l'escriptor va deixant constància de les seues idees sobre educació, sexe, creences espirituals, etc. Tot i que aquesta obra no està catalogada com a biografia —i no ho és— no deixa de presentar els ingredients de l'acostament a l'altre —a l'altra—, cedint la paraula a la protagonista, amb el que suposa de confessió directa i de relat veraç.

2. Són aclaridors, en aquest sentit, els comentaris de l'autor sobre la manera d'entendre el periodisme al llarg de la seua obra, especialment a *Cartes a Clara* (2007) i a *1914 2014. Per entendre l'Europa del segle XX*, a les p. 11 i 16.

Al conjunt d'obres que hem enumerat, caldria afegir un altre llibre, *Vint-i-dues aproximacions* (1998) [VD] que comprèn semblances de les vint-i-dues personalitats distingides amb el premi d'Honor Jaume I de 1977 a 1997. El caràcter divers dels guardonats —des del doctor Josep Trueta, Josep Maria Casacuberta o Joan Coromines, des de l'escultor Andreu Alfaro a músics com Oriol Martorell o el cantant Raimon, des d'activistes com Eliseu Climent al bisbe Pere Casaldàliga o l'històric, i venerat, Ventura Gassol— no impedeix que els textos sobre els distingits siguin unes incursions —pròximes a les semblances— que glossen de manera sintètica i eficaç el llegat de cada figura. Alguns són un prodigi de concisió i de suggeriment, com ara el de Joan Fuster «Joan Fuster, mesura de totes les coses» (VD: 63-65), el de Tísner «Tísner i el sentiment èpic» (VD: 43-46) o el de Casacuberta «L'obra ingent de Josep Maria de Casacuberta» (VD: 15-18). L'autor s'hi repta a definir allò més característic dels guardonats tot i esquiva els tòpics, en un espai molt reduït. Una tasca gens fàcil, per tant.

El 1991, Agustí Pons va publicar, com hem dit, *Retrats contemporanis* i *Deu daus*. Aquests dos llibres varen mostrar, abans del volum que acabem de comentar, la ploma d'un agut retratista, capaç de resumir en uns quants traços els ingredients dels personatges en qüestió. Si anem al conjunt de retratats a la darrera obra, trobem l'atenció a deu personalitats quatre de les quals seran, posteriorment, biografades per Pons. Aquestes són, seguint l'ordre del llibre, Frederica Montseny, que havia donat a conèixer en *Converses...* que acabem de comentar; Salvador Espriu, amb un retrat significativament titulat «Salvador Espriu: les màscares», Maria Aurèlia Capmany i Nèstor Luján. Tret de Joan Triadú (de qui farà una semblança a *Vint-i-dues aproximacions*), Pere Calders i el notari Raimon Noguera, la resta dels autors la vida dels quals Pons biografarà són retratats en el volum. Aquest fet desvela com el biografisme de Pons no és una activitat improvisada, ni producte d'encàrrecs, ans al contrari, ha estat una tasca planificada i ha madurat amb el temps.

Deu daus i la seua bona recepció crítica va originar una reflexió a l'autor. De fet, la crítica havia, de seguida, relacionat l'exercici de Pons amb l'obra de Josep Pla. «Si jo era —diu l'autor— molt bo escrivint retrats, sempre seria un Pla de segona o de tercera» perquè «l'om-

bra de Pla és abassegadora» [PONS 2014b]. En efecte, la figura del de Palafrugell s'imposa de manera contundent amb una força extraordinària. I com deixar el senyal propi? Com marcar la visió personal en aquest el territori d'un colós? Doncs Agustí Pons emprèn un camí a la cerca d'un carisma i un tarannà propis. I amb l'aire que el temps actual reclama —que no és el mateix del de Pla— es llança a la tasca biogràfica amb una ben estimable collita d'obres que tractarem d'anallitzar al llarg d'aquestes pàgines.

Descriure l'ambient intel·lectual que voreja la biografia durant aquest moment no és una tasca que puguen fer ara i ací, però voldria deixar només una pinzellada per tal de tenir present que durant la dècada dels vuitanta hi ha hagut una sèrie de debats a França sobre el gènere on participaren des de Claude Arnaud, Pierre Bordieu, Jacques le Goff, Paul Ricoeur. A parer de François Dosse, *La apuesta biográfica. Escribir una vida*, s'entra en una nova fase que ell bateja d'«hermenèutica», diferent a la «modal» i l'«heroica» que les han precedit. Tot i que es tracta tant d'èpoques com d'enfocaments, i en el present s'hi poden trobar exponents dels tres. Vista des d'ara, la renovació de la biografia ha estat la suma d'una reflexió sobre la història cultural i una transformació del paradigma cultura que va deixar de costat el marxisme i l'estructuralisme per donar pas a una nova consideració sobre l'individu. En certa mida, calia rehabilitar la part de l'acció, ço és pensar el subjecte des de categories com ara les intencions, la voluntat, els desigs, els motius, els sentiments... (DOSSE 1999). El resultat, tot plegat comporta un gran impuls de la biografia i d'escriptures afins.

Pel que fa a la història cultural cal observar l'ampliació de les fonts de la història —com ara amb la «microhistòria»— i el qüestionament de les jerarquies tradicionals que propiciaren nous formats com ara les «històries de vida», que Philippe Lejeune a *Je est un autre* considera un gènere literari, com una obra de creació més.³ Les històries de vida suposen l'acostament a la vida quotidiana a través de persones ordinàries donant compte d'allò íntim: els sentiments, la faena, la parella...

3. Considera que es tracta d'una «heterobiografia en primera persona», un cas invers a una «autobiografia en tercera persona» (LEJEUNE 1980: 232).

2. LA TRIA DE BIOGRAFIATS

La pregunta inevitable a fer-se és quins personatges tria l'autor i per què. En tots els casos, Pons interactua perfectament amb el biografiat, i si no hi ha tingut una gran relació personal, com és ara amb Salvador Espriu, n'ha sentit admiració. En el cas de Maria Aurèlia Capmany i de Nèstor Luján es tracta de “les dues persones —confessa Agustí Pons— que varen tenir un mi una més gran influència intel·lectual, cultural —i, també, en certa mida, vital” (PONS 2014b).

En el cas de Joan Triadú, Salvador Espriu o Raimon Noguera es tracta d'encàrrecs, bé que això no lleva el seu alt grau d'interès i, en alguns punts, de fascinació. Pel que fa al primer, escriu: «aquesta biografia està feta des de la professionalitat, però, també, des d'aquell punt d'enamorament del biografiat que Symonds reclama per a tota biografia» [JT: 18]. En les obres sobre Montseny, Calders, Capmany i Luján la iniciativa biogràfica naix de l'autor i del seu interès pels personatges, als quals, tret de la primera, ja coneixia i hi mantenia relacions que destil·len empatia. Sota l'aparent neutralitat, de tant en tant, apareix l'admiració, bé que dissimulada i discreta del biògraf.

Tret de Joan Triadú —del qual fa allò que se'n diu una biografia autoritzada, i en vida de la l'autor— la resta de biografiats no són vius en fe l'obra sobre ells. El fet, sens dubte, condiciona la tasca car atorga una major llibertat al biògraf, a qui no cal anar amb peus de plom per tal de no ofendre —o mostrar dissidències incòmodes— amb el biografiat. És obvi que també, després de la mort d'un autor, hom té la sensació de cloure una vida —professionalment parlant. Ço és, no s'espera un nou gest —tret que pugui aparèixer alguna obra inèdita— que faci capgirar una trajectòria definida. L'inconvenient, altrament, el tenim en la impossibilitat d'assolir algunes informacions que només l'autor disposava i que podrien complementar, subratllar o explicar a la seua manera determinats fets.

A què és deu la tria dels biografiats? No podem pensar que es fruit de l'atzar. Ni dels encàrrecs. No obstant això, trobar el comú denominador que lligue figures com Montseny, Capmany, Triadú o Luján, no resulta fàcil. Prèviament a la consideració sobre el seu pes en la societat del seu temps, podem observar que cap d'ells no és marxista o simpatit-

zant i, més aviat, han hagut de sofrir els efectes de la doctrina corresponent i la de la seua praxi politicocultural —per dir-ho en nomenclatura marxista. I en el cas de Capmany hi ha una militància socialista però amb prevenció vers el comunisme. Sense entrar encara en el valor de les aportacions de cadascun d'ells, podríem considerar que es tracta de figures d'una gran envergadura —quin dubte hi ha!— marcades pel fet de nedar a contracorrent. Pere Calders, un autor que ha de veure interrompuda la seua vocació literària per la Guerra Civil i l'exili, i en tornar es troba que escrivint sobre el desconegut quotidià, reivindicant la fantasia o l'imprevist —i l'imprevisible— del món domèstic, ha d'encarar-se amb el «Realisme històric» propugnat per Josep Maria Castellet i Joaquim Molas. Maria Aurèlia Capmany ha de començar des de baix una batalla per poder ser reconeguda com a escriptora; en segon lloc, ha de fer front als entrebancs també del tàndem Castellet-Molas, que, per exemple, exclouen de la col·lecció MOLC una novel·la com *Un lloc entre els morts* —cal recordar el que té la col·lecció de caràcter canònic. L'aposta de Maria Aurèlia per viure com a escriptora la deixa econòmicament al caire de la insolvència. Néstor Luján, per la seua banda, més enllà de la seua primera imatge de periodista exitós i reconegut, ha de lliurar un continuat exercici contra l'establishment franquista (que acabarà amb una condemna judicial a final dels anys seixanta), i no estarà ben vist ni pels franquistes, ni pels antifranquistes. Mentre que Joan Triadú, a banda de la lluita per la docència del català i l'activisme literari, perseguits per les autoritats franquistes, se les ha de veure després, també, amb la intel·lectualitat catalana en assumir —i fer-ne ostentació— l'ideari de l'humanisme cristià.⁴

Després de llegir *Temps indòcils* (2007) o *1914-2014. Per entendre l'Europa del segle XX* (2014) d'Agustí Pons, encara fa pensar més

4. A *Joan Triadú, l'impuls obstinat*, Pons afirma com sota les aparents discrepàncies ideològiques, figures com Maria Aurèlia Capmany, Joaquim Molas o Joan Triadú mostren «punts d'unió». En síntesi tracten de fer de pont entre les generacions culturals i es fan ressò, cadascun dels seus interessos intel·lectuals, dels gran debats europeus: Maria Aurèlia Capmany de l'existencialisme sartrià; Joaquim Molas del marxisme (Lukács i Gramsci) i Joan Triadú de l'humanisme cristià. Tots tres tracten de contribuir a normalitzar la cultura catalana i participen de la «fe en el progrés, entesa com una fe en el procés històric» per dir-ho en termes de Vattimo (p.16-17).

que la tria ha de respondre a la geografia intel·lectual de la cultura catalana. Es tracta de figures a través de les quals hom pot veure alguns trets de l'esperit del segle XX. Hi ha, en la mirada de Pons, una gran curiositat, una curiositat omnívora, però ben segur que relaciona les figures amb algunes de les qüestions històriques palpitants: posició davant dels totalitarismes, compromís de l'intel·lectual, consciència nacional, feminisme, exili, pensament liberal, totalitarisme intel·lectual...

«Jo, per exemple —confessa Pons— mai no hauria triat per escriure biografies els personatges triats per Montserrat Roig, dit sigui amb el calfred a l'espina» [PONS 2014B]. Potser perquè les de Montserrat Roig estan massa condicionades per la valoració que en farien un Joaquim Molas o un Josep Maria Castellet. Massa prop, en definitiva, de l'edifici pro establishment que ha dirigit la cultura catalana durant les darreres dècades del franquisme, el final de segle XX i el principi del XXI.

3. LA SINTAXI D'UNES VIDES

Els relats biogràfics de Pons són relats lineals, però en dos casos, *Joan Triadú, l'impuls obstinat* i *Espriu, transparent*, comencen *in media res* i situen el lector en un punt concret de la vida del biografat. En el cas del primer, amb la descripció del despatx presidit per la fotografia del papa Joan XXIII en un capítol titulat «obstinat i britànic», que fa una presentació del personatge. Tot ell és una presa de contacte del lector i de la figura d'un escriptor a qui presenta en actiu, amb la plenitud de les seues forces. Pel que fa a *Espriu*, es tracta de la descripció de la tertúlia del pare del poeta on aquest exhibeix orgullós el seu fill —un nen prodigi. La resta de biografies s'enceten amb el naixement del personatge i, en la de Maria Aurèlia Capmany, amb la seua genealogia familiar materna i paterna.

Les biografies s'estructuren seguint la vida, des del naixement a la mort, de cada biografat, si bé, en algun cas, trobem anticipacions. Així, en el capítol III de *Pere Calders, la veritat oculta*, ens trobem una definició del tarannà de l'escriptor i de la seua psicologia. D'una

llambregada es fa referència a uns fets i a una manera de ser que posteriorment s'explicarà.

El ritme d'exposició és àgil, però suposa sempre un avanç minuciosos on es va recollint peces que volen completar la imatge del biografat. Hom no pot dir que hi haja trama, evidentment, però a *Pere Calders, veritat oculta* trobem un posat narratiu que, en alguns moments, sembla detectivesc. Per la resta el relat avança amb apunts d'història, notes del moment literari, l'exegesi d'alguna de les seues obres, la recepció crítica...

L'escriptura és una exposició variada: pot ser relat o descripció, síntesi crítica o digressió...; Pons combina la seua veu amb la d'altres convocats: el mateix biògraf, alguns textos o fragments d'obres, el que han dit altres... Sovint Pons esdevé un narrador ventríloc que deixa que a través de testimonis diversos el lector pugua fer-se una idea del biografat sense intervenir-hi de manera directa. En el cas de Nèstor Luján el text, ja ho hem dit, esdevé quasi una antologia, amb fragments d'articles que s'exposen potser per demostrar el magnetisme de la seua prosa.

No de forma usual, però en alguns casos, Pons escenifica certs moments de la vida del biografat talment estiguérem en una novel·la, com ho fa sobre Pere Calders: «Es posa la mà a la butxaca i descobreix una carta que havia d'haver enviat, fa dies a Joan Triadú o alguna altra persona de Barcelona. S'atabala perquè no coneix el nom de pila del Sr. Cruzet i això li impedeix agrair-li les gestions que ha fet realitzades amb el seus contes. Surt de casa i veu, al lluny, que arriba l'autobús. Comença a córrer...» [PC: 231].

Cap al final de cada biografia trobem una eclosió que recull allò més destacat de la vida i de l'obra de l'autor. És una mena de síntesi que tracta d'arrodonir la imatge del biografat i deixar uns contorns fixos o, en tot cas, ben remarcats. François Dosse (2007: 133-137), observava com a la vida d'algunes obres clàssiques, com ara les de Suetoni, acostumen a tenir un final on s'exposen les qualitats principals de l'heroi. D'alguna manera, la sintaxi de Pons opera de forma semblant. Així les vides acaben amb el regust de la intensitat i amb un plus d'importància que semblen haver contribuït a arrodonir. En el cas de Maria Aurèlia Capmany tenim un final dramàtic, on al trist

resultat de la malaltia i de la mort de Jaume Vidal (possiblement a causa de la sida), li segueix el testament que la deshereta i després arriba la seua pròpia malaltia i la mort. Ací l'*heroïna* sembla que recorre les inevitables petjades doloroses —ja sé sap que tot heroi necessita del sofriment per assolir l'estatus hagiogràfic.

4. EL BIÒGRAF DOCUMENTAT

El primer que sorprèn en acudir a les pàgines de les biografies d'Agustí Pons és el conjunt dens d'informacions que fa servir en cadascun dels seus volums i el tractament rigorós de la informació. Res no sembla ser-hi sense haver passat prèviament per la seua comprovació. Sovint trobem escenificat com determinades fonts apunten una cosa i el biògraf en pensa una altra. Per exemple, segons l'autor, Maria Aurèlia Capmany en les seues obres autobiogràfiques suavitza, fins el punt de descolorir, alguns esdeveniments vitals.⁵ En trobar-se amb una dissidència d'interpretació de fets o de situacions, Pons l'exposa, la pondera, i dóna el seu parer sobre la versió que troba més encertada.

Pel que fa a la documentació, sempre exhaustiva, cal destacar com *Joan Triadú, l'impuls obstinat* va acompanyat d'una bibliografia i amb una selecció d'escrits de Joan Triadú. En el dedicat a Maria Aurèlia Capmany, el final són agraïments on es fa referència a l'enorme documentació que ha precedit el treball. Pons hi fa comentaris bibliogràfics, hi repassa de manera meticulosa les fonts escrites que ha emprat i també les orals, que assoleixen la xifra de seixanta informants i en dóna la llista. Les quatre pàgines d'agraïments del volum sobre Nèstor Luján són ocupades pels consultats oralment que són una generació semblant als del volum anterior. Pel que fa al llibre sobre Pere Calders, Pons l'autor el comença precisament amb les pàgines d'agraïments que mostren el conjunt de persones que han participat en la informació sobre el biografat.

5. Pons comenta el memorialisme de l'autora i el compara amb el de Josep Pla, encara que siga versemblant aquesta no necessàriament «es correspongui amb la realitat, amb la veritat dels fets que explica» [MAC: 382].

Agustí Pons no sols es documenta bibliogràficament (articles de premsa, cròniques, entrevistes; exhuma les obres dels autors estudiats...) sinó que es desplaça als llocs on han viscut els personatges siga a la colònia Recolons, com ara és el cas de Joan Triadú, siga Mèxic per conèixer les cases i els llocs habituals de Pere Calders. El mateix interès per l'espai físic mostra en la vida de Maria Aurèlia Capmany, on trobem una informació exhaustiva de les residències, començant per les cases familiars, després el petit àtic que va ocupar i, posteriorment amb Vidal Alcover un de més gran, i així fins arribar, a la fi de la seua vida, al pis de la Plaça Reial, molt a prop del seu espai originari que vaser un projecte dissortament inconclús. Tots els llibres compten amb un índex de noms, documentació gràfica —molt intensa en el cas de *Joan Triadú, l'impuls obstinat*— on s'afigen informacions i es recalquen moments vitals (viatges, encontres amb personatges, premis...) a través de les anotacions a peu de foto.

Aquesta aposta de Pons —molt professional—, sempre molt ben documentada i amb fonts contrastades, s'allunya de la manera de procedir de l'autor dels *Homenots*, on el perfil ben suggerit literàriament i ple d'anècdotes significatives supleix la manca de dades, el rigor informatiu o la documentació exhaustiva sobre el personatge objecte de comentari. Pons té a més un gran interès per la història cultural, catalana i d'Europa, on vol inserir l'obra de cadascun dels autors estudiats.

Cadascuna de les obres de Pons s'acobla a les necessitats del biografat. Ha estat molt diferent l'experiència de biografiar Joan Triadú, a la de fer-ho amb Espriu, però no sol per l'empatia sentida per part de Pons cap al primer, sinó per la sèrie d'informacions que va tenir al seua abast. Espriu, contràriament, va ser una figura opaca que s'havia després de la correspondència epistolar i que proclamava, en una entrevista amb Josep Maria Espinàs, que ell no tenia biografia. L'esforç, en aquest sentit, per tractar d'explicar una personalitat com la del poeta de Sinera és descomunal.⁶ Certa crítica s'ha fet ressò també que paradoxalment el títol de la biografia «Espriu, transparent» siga ben bé un impossible, tractant-se d'un autor que s'amagava darrere la seua obra. Agustí Pons, a la fi de l'escomesa reconeixia que «una biografia,

6. Veg. BALAGUER 2013:179.

per més esforços que hi posi un biògraf, mai no deixa de ser un succedani» [E: 746].

En el cas de Nèstor Luján, ben contràriament, Pons no sols disposa de la documentació de les publicacions i dels informants, sinó d'uns diaris inèdits que mostren —amb una gran sinceritat— el que l'autor vivia durant els primer anys universitaris. A través d'aquests textos no sols coneixem les opinions personals sobre determinats individus de la cultura o de la política, ans també els seus desitjos i pràctiques sexuals.

5. VIDES, OBRES I CONTEXTOS

L'estudiós Daniel Madelénat, a *La biographie*, distingeix entre aquella manera de fer la biografia que anomena «hiperbiographique» on l'autor se centre en la personalitat captada en les seues emocions immediates (notes privades, vida afectiva...) i una manera de dur a terme una biografia històrica, científica, artística, literària on l'interès es desplaça envers les relacions entre un actor, un creador, i una civilització (MADELÉNAT 1984: 23). Resta clar que el model d'Agustí Pons se situa en la segona actitud presentada per l'estudiós. Per al nostre escriptor, l'autor és l'obra i tractarà d'esbrinar-la i valorar-la. En el cas de Triadú, l'*obstinació* lligada a la defensa i difusió de la llengua, la seua contribució a la normalització cultural i literària. En el de Pere Calders, el viatge biogràfic és tot ell el repàs de la vida d'un creador que més enllà dels avatars existencials (guerra, exili) mostra una disposició creativa sòlida, coherent, envejablement inspirada i, a la fi, prou reeixida, també, des del punt de vista de la crítica i del públic. Aparentment intranscendent o menor, la literatura de Calders és, per contra, una cosmovisió vigorosa que ens ensinistra per poder captar el gruix de la vida o la vida en totes les seues dimensions. En el cas de Maria Aurèlia Capmany es tracta de repassar la trajectòria d'una dona tenaç que no sols s'ha projectat en l'obra literària (novelles, teatre, llibres de memòries, periodisme...), sinó també en territoris com el feminisme, el catalanisme d'esquerres i la política cultural.

La figura de Nèstor Luján constitueix la reivindicació d'una personalitat bàsica, a la qual l'autor vol, de bell antuvi, donar a conèixer. Perquè es tracta d'un escriptor ben compromès en un ideari liberal que ha de lluitar contra l'opressió franquista i dels franquistes i contra els recels dels *anti*. Un autor que resta disfressat de periodista gastronòmic i amb propensions frívoles, quan resseguint els seus articles —l'obra de Pons sembla intencionadament una antologia— trobem un escriptor d'una prosa vigorosa, d'una gran força literària i amb una cultura abassegadora. Es tracta d'una producció en clara consonància amb la literatura catalana i que, en la seua darrera etapa, inclou diverses novel·les i obres de memòria escrites en català. En el context de misèria cultural imposat pel franquisme, iniciatives com les de la revista *Destino* semblen, vistes des d'ara, extraordinàries, insòlites, valentes i, fins i tot, miraculoses. Si Vergés en fou l'artífex, Luján va ser el motor ideologicoliterari.

Al costat de les contribucions de cada autor a la seua parcel·la creativa, cal tenir present que les obres de Pons tracten d'aproximar-nos a l'època de cadascun d'ells de manera minuciosa. En la biografia de Joan Triadú, escriu «això que teniu a les mans és una biografia de Joan Triadú que, de retop, i inevitablement, presenta un cert panorama del país des de 1939 fins ara» [JT: 16]. Aquest «retop», en algun casos sembla un pretext que es dilata en pàgines i pàgines tot donant pas a autèntiques incursions monogràfiques. En narrar la vida de Pere Calders, Pons dedica més de vuit pàgines a introduir el lector en l'estat de l'educació de la Barcelona de principis del segle XX per donar compte de la filosofia de l'escola de Mossèn Cinto, on Calders va estudiar. En el cas de Capmany serà el seu pas per l'Institut-Escola allò definitiu en el desenvolupament de les inquietuds que abraçarà l'autora. El tema de l'educació, no sols en el cas de Calders, sinó també en el de Capmany, d'Espriu, de Luján, el biògraf el tracta amb molta cura i li dedica força atencions. De Maria Aurèlia Capmany, fins i tot, coneixerem les notes escolars de cada curs així com altra mena de detalls acadèmics.

Però no sols això, en cada biografia, Pons obre portes i finestres al moment històric i ens assabenta dels partícips dels esdeveniments (econòmics, polítics, intel·lectuals, artístics, d'història cultural, cor-

rents de pensament...). Si anem al cas de Triadú, el relat de la seua estada com a lector a Liverpool és utilitzat per presentar-nos els exiliats catalans a Anglaterra, des del doctor Trueta fins a Batista i Roca. La informació depassa la simple relació dels personatges en qüestió amb el propi Triadú i se'ns informa de múltiples aspectes de llurs vides i obres. Quelcom de paregut ocorre en repassar el funcionament cultural català durant la postguerra i la figura de Carles Riba.

En cada biografia de Pons hi ha la crònica del moment històric del biografat, no sols amb les dades pròpies de l' historiador, sinó de la microhistòria. Així com quan aporta la inscripció de la placa del despatx d'advocat de Lluís Companys —que compartia amb Francesc Layret— i ens comenta que és en castellà: «Luís Companys, abogado».

En la biografia que fa de Nèstor Luján, Pons apunta: «no podem oblidar que la de Nèstor és, sobretot, la mirada d'un periodista i que, per tant, més important que la mirada pròpia és la capacitat per explicar la mirada dels altres, és a dir, el paisatge, els personatges, la societat del seu temps» [NL: 334]. ¿És el biògraf que es veu a través dels trets del biografat? Tot indica, doncs, que parlant de Nèstor Luján, Agustí Pons parla d'ell mateix.

Certament, cada biografia és el resultat de la curiositat del seu autor. En el cas d'Agustí Pons, ja ho hem dit, es tracta d'una curiositat enciclopèdica que el porta a interessar-se pel conjunt dels fets històrics i la història cultural, per factors que voregen la vida quotidiana i que inclouen des de l'economia a les idees, el menjar, la faena, les cases...

6. PERSONALITATS, *BIOGRAFEMES*

Amb tot, la dimensió psicològica dels biografats —i de la biografiada: Maria Aurèlia Capmany—, ocupa també una part important de la tasca de Pons. De cadascun d'ells sabem els seus orígens, l'etapa de formació, les lectures, els espais que els condicionaren. En cada vida, els fets que l'han marcat: la tuberculosi de Joan Triadú; la lluita amb el pare absent de Maria Aurèlia; la timidesa de Calders; el xarampiò als nou anys d'Espriu que el va fer estar onze mesos al llit i va produir la mort de dos dels germans.

A banda de les fotografies, l'autor ens descriu físicament el personatge en el cas de Joan Triadú, «més aviat corpulent i d'espatlles carregades (...) amb les galtes flàccides i un xic colrades i un aire general de persona extremadament sanitosa [JT: 12]. Al costat d'açò, trobem els trets d'una personalitat que defineix com marcada per «l'obsessió pel coneixement, l'afany classificatori, la confiança en les pròpies forces» [JT: 43]. Pel que fa a Pere Calders, tenim el cas d'un fill únic amb un pare absent i una mare dinàmica i possessiva que deriva envers «una voluntat de retraïment i una especial capacitat per al [somiieg]» [PC:28].

Si anem a la de Maria Aurèlia Capmany, tota l'obra és plena de gestos i consideracions que apunten el seu tarannà, on potser destaca la força intel·lectual o la tenacitat per dur a terme allò que es proposa. Recordem que Pons havia fet una aproximació a *Deu daus* en què feia una caracterització —seguint la tècnica d'inventari caòtic⁷— força completa de l'autora de *Necessitem morir*. Al llarg de la seua trajectòria Pons deixa que els fets parlen per ells mateixos i mostren la seua personalitat, si bé fa observacions com ara que l'escriptora «necessita entrar en la passió amorosa a través de l'admiració transcendental». [MAC: 158].

Per donar compte de la dimensió psicològica de les persones objecte d'estudi, Pons emprà diversos procediments. En Pere Calders recorre a explicar el seu tarannà mitjançant la comparació amb els «cinípid», uns insectes voladors, la femella dels quals segrega un líquid protector per l'espai per tal de neutralitzar hostilitats exteriors [PC: 57]. Talment els cinípid, Calders fretura en la seua vida d'un nucli protector que serà bàsicament la família i a partir del qual podrà exercir les seues activitats tot i la dificultat o la indiferència de l'entorn. És a partir d'aquest fet que el biògraf es proposa explicar la duresa de la guerra, l'èxode i l'exili i, després, la tornada i la reinstal·lació en una Catalunya, on la cultura dominant segueix unes directrius si-

7. «Novellista, traductora, assagista, filòsofa, periodista, política, feminista, historiadora, actriu; i, encara, cistellaire, directora editorial, crítica literària, pamfletista, biògrafa, mossegaira, conspiradora, generosa, rampelluda, tímida, recelosa, rancorosa, tossuda...» (PONS 1991a: 135).

tuades a les antípodes del seu univers literari, sense defallir en cap moment de la seua creació. El Calders descrit per la ploma de Pons no és un autor narcisista, ni exhibicionista —contràriament al que és usual en el món dels artistes— sinó un subjecte que només necessita la calidesa del nucli primari; amb això, en té prou. L'escriptor i dibuixant, fins i tot, pateix de por escènica i li resulta dur haver d'enfrontar-se amb una auditori. No obstant això, en repassar la trajectòria de Calders hom veu que mai no ha perdut la fe en la seua obra, i a la qual ha dedicat una activitat incessant, fins i tot, en les condicions més adverses.

En acostar-nos els personatges, Pons no deixa de reportar anècdotes i imatges primordials que poden servir-nos per copsar les dimensions de la seua personalitat. La biografia de Joan Triadú s'enceta amb la frase: «Té, al seu despatx del CIC, una fotografia de Joan XXIII» [JT: 9]. La informació no pot ser més explícita del corrent de pensament on se situa l'escriptor. El relat que en fa el biògraf, està acompanyat d'estampes com el record de Joan Triadú del seu pare ja gran «inclinat sobre un quadern cal·ligràfic, intentat dibuixar les lletres de l'abecedari» [JT: 23], o la del terrat de la casa «on conviuen gats i gosos, i també animals que tard o d'hora acabaven a la cuina» [JT: 26] o la de la taula de treball que qualifica d'«austera i robusta» [JT: 220].

La primera frase de la biografia de Pere Calders ens lliurea igualment dues imatges primordials: «L'arribada al món de Pere Calders va quedar emmarcada per dos fenòmens singulars: l'esclat d'un gran tro i el naufragi del *Titànic*» [PC: 13]. L'inici no pot ser més novellesc. Segons explica el biògraf, Calders va vindre al món durant una gran tempesta i tot just en el moment en què va esclatar un gran tro, un fet que, passat el temps, pot explicar l'atracció irrefrenable de l'autor envers les fortes pertorbacions atmosfèriques. El *Titànic* que apareix en el rerefons de *Ronda naval sota la boira*, va naufragar el mateix anys del seu naixement, el 1912, però no sols per això és objecte d'atenció, sinó també perquè tot un prodigi de tècnica i de modernitat, amb un sistema de seguretat molt ben estudiat, va sucumbir a un fenomen imprevisit: els icebergs. La vida és plena de imprevisits, de fenòmens extraordinaris que no podem preveure. Vet ací la premissa —la idea motriu— de l'obra de Calders.

L'inici d'*Espriu, transparent* és el relat en cursiva «Una tertúlia al carrer del bisbe Català», on s'escenifica un aspecte de la vida familiar de la infantesa del poeta, un xiquet prodigiós, i els notables del poble fan tertúlia i el seu pare l'exhibeix. D'ací naix un sentiment de superioritat —«supèrbia genètica» és el sintagma emprat pel biògraf. Aquestes imatges primordials són el resum d'una vida, d'allò singular i eloqüent d'una biografia. I ben bé les podem relacionar amb el que Roland Barthesal llibre *Sade, Fourier, Loyola* (BARTHES 1971:14) va anomenar biografemes. Si jo fos un escriptor i m'hagués mort m'agradaria —diu el semiòleg— que la meua vida es reduís en mans d'un biògraf amistós a determinats gustos, detalls, inflexions. Per bé que es tracta d'un concepte del qual l'autor no en fa una definició —com tants altres de Barthes que s'escapoleixen conceptualment—, la noció no deixa de ser atractiva. Es tracta d'aquells elements del que seria el *memento mori*, el conjunt d'imatges que hom podria dir que resumeixen una vida. En el cas de Calders, els trons i el Titànic, serien uns bons biografemes per tal com donen compte de qüestions pregones de la seua personalitat. En el cas d'Espriu, la tertúlia del seu pare n'és també una imatge primordial, que explica l'ambient familiar que el va impulsar a ser no sols escriptor, sinó de la mena d'escriptor que aspira a ser, on la dimensió social —col·lectiva o nacional— té una importància destacada. Perquè Espriu assumeix la dimensió messiànica de l'escriptor que, a més inri, es diu «Salvador», com alludirà en un dels seus poemes.

El fet que Nèstor Luján es prengué de bon matí un cacaolat i una magdalena —l'únic aliment que es mantenia igual que quan era petit— també ens parla de la psicologia del director de *Destino*. I de la percepció lacerant del pas del temps que sentia. Així mateix, Pons ens aboca una conjunt de trets com ara la seua propensió a la irritació, la seua intensa sociabilitat, etc.

Més enllà d'una possible contribució al fetixisme, aquesta mena d'imatges, d'anècdotes, de frases recordades projecten la dimensió humana de l'individu que es deixia conèixer com un ésser humà, a través de detalls que potser de manera més fictícia que real ens l'acosten. De tots els autors biografiats no sols tenim notícies del pensament i allò reflectit a les seues obres sinó de certa intimitat, dels seus

gustos, de la distribució del temps quotidià. Calders i Luján, per exemple, s'alçaven a la matinada per escriure.

7. A TALL DE CLOENDA

La tasca biogràfica d'Agustí Pons constitueix a hores d'ara una notable contribució al gènere en la nostra literatura.

- 1) Esdevé significativa la tria dels biografiats, figures intel·lectuals que neden contracorrent, participen d'un anticomunisme i cadascun fa aportacions des de la seua cosmovisió, expressada en les obres, als grans debats de l'època.
- 2) Talment ha fet Ian Gibson amb figures com Federico García Lorca o Salvador Dalí, Agustí Pons ha procedit a oferir-nos unes pàgines penetrants sobre les experiències viscudes per Frederica Montseny, Joan Triadú, Pere Calders, Maria Aurèlia Capmany, Nèstor Luján, Raimon Noguera i Salvador Espriu tot destacant des de la vida quotidiana fins els gestos més transcendents i heroics.
- 3) Agustí Pons ha volgut establir —adoptant la mirada del periodista— la relació dels personatges en el seu entorn: un quadre bigarrat i tens com ha estat la història de Catalunya i Europa al llarg del segle XX.
- 4) Pel que fa la manera de procedir, cal destacar la forma documentada i rigorosa, amb un maneig eficaç de la informació; Pons tracta d'esbrinar la relació entre la vida i l'obra de cada autor i segueix un relat lineal. L'home —defensava Paul Ricoeur— es comprèn narrativament tant mitjançant el text històric com emprant el text de ficció. Mentrestant cada biografia s'acobla a les necessitats del personatge biografiat.
- 5) De tots els personatges, Pons n'ofereix una caracterització psicològica a través de la selecció de fets reveladors i dels *biografemes* que els singularitzen. Resten, per tant, dibuixats mitjançant els traços singulars de llurs vides.

BIBLIOGRAFIA

- BALAGUER (2013): Enric Balaguer, «Un bon recorregut per la trajectòria de Salvador Espriu», *Indesinenter*, Anuari Espriu. 8, p.179-183
- BARTHES (1971): Roland Barthes, *Sade, Fourier, Lollola*, Paris: Seuil.
- DOSSE (1999): François Dosse, “De l’intellectual crític a l’intellectual democràtic”, *L’Espill*, 1, Segona època (hivern), p.45-62.
- DOSSE (2007): François Dosse, *La apuesta biográfica. Escribir una vida*, València: Publicacions de la Universitat de València [*Le pari biographique. Écrire une vie*, Paris: La Découverte, 2005].
- LEJEUNE (1980): Philippe Lejeune, *Je est un autre*, Paris: Seuil.
- MADÉLÉNAT (1984): Daniel Madélat, *La biographie*, Paris: Presses Universitaires de France.
- PONS (1977): Agustí Pons, *Converses amb Frederica Montseny* [Pròleg de Maria Aurèlia Capmany], Barcelona: Laia.
- PONS (1991a): Agustí Pons, *Deu daus*, València: Edicions 3i4.
- PONS (1991b): Agustí Pons, *Retrats contemporanis* [Presentació d’Albert Vidalot i un retrat de l’autor a cura de Nèstor Luján], Vic: Eumo Editorial.
- PONS (1994): Agustí Pons, *Joan Triadú, l’impuls obstinat*, Barcelona: Pòrtic.
- PONS (1998a): Agustí Pons, *Vint-i-dues aproximacions. Premis d’Honor Jaume I (1977-1997)*, Barcelona: Fundació Jaume I [edició no venal].
- PONS (1998b): Agustí Pons, *Pere Calders, veritat oculta*, Barcelona: Edicions 62.
- PONS (2000): Agustí Pons, *Maria Aurèlia Capmany, l’època d’una dona*, Barcelona: Columna.
- PONS (2004): Agustí Pons, *Nèstor Luján. El periodisme liberal*, Barcelona: Columna.
- PONS (2007): Agustí Pons, *Temps indòcils*, Barcelona: Angle.
- PONS (2010): Agustí Pons, *Cartes a Clara*, Barcelona: Meteora.
- PONS (2011): Agustí Pons, *El notari Raimon Noguera i el llegat de Picasso, Miró i Pau Casals* [Pròleg de Juan-José López Burniol], Barcelona: Edicions 62.
- PONS (2013): Agustí Pons, *Espriu, transparent*, Barcelona: Proa.
- PONS (2014a): Agustí Pons, *1914-2024. Per entendre l’Europa del segle XX*, Barcelona, Proa.
- PONS (2014b): Agustí Pons, [e-mails amb l’autor del treball].